

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 25 ΜΑΪΟΥ 2015 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

A1. Με αυτά λοιπόν τα μέσα εφοδιασμένοι οι άνθρωποι κατοικούσαν στην αρχή διασκορπισμένοι και δεν υπήρχαν πόλεις· αφανίζονταν λοιπόν από τα θηρία, επειδή ήταν από κάθε πλευρά λιγότερο δυνατοί από αυτά και επειδή οι τεχνικές γνώσεις τους βοηθούσαν βέβαια ικανοποιητικά για ανεύρεση τροφής, όμως ήταν ανεπαρκείς στον πόλεμο με τα θηρία - γιατί δεν είχαν ακόμη την τέχνη για την οργάνωση της πολιτείας, της οποίας μέρος είναι η πολεμική τέχνη - επομένως επιζητούσαν να μαζεύονται πολλοί και να εξασφαλίζουν τη σωτηρία τους κτίζοντας πόλεις· όποτε λοιπόν μαζεύονταν πολλοί, αδικούσαν ο ένας τον άλλο, επειδή δεν είχαν την πολιτική τέχνη, ώστε σκορπίζονταν εδώ και εκεί και άρχιζαν πάλι να σκοτώνονται. Ο Δίας λοιπόν, επειδή ανησύχησε για το γένος μας μήπως χαθεί ολότελα, στέλνει τον Ερμή στους ανθρώπους να φέρει το σεβασμό και τη δικαιοσύνη, για να εξασφαλίζουν αυτά τάξη στις πόλεις και να αποτελούν συνεκτικούς δεσμούς φιλίας (δεσμούς, που θα ενώνουν τους ανθρώπους με φιλία).

B1. Θεία κυρίως μοίρα είναι το πύρ αλλά και η έντεχνος σοφία που έδωσαν στον άνθρωπο τη δυνατότητα να δημιουργήσει τεχνικό πολιτισμό, να βρεθεί σε ανώτερη θέση από τα άλλα έμβια όντα και να μεταβάλλει την όψη της φύσης. Οι αρχαίοι πίστευαν ότι η φωτιά αποτελούσε ένα δυναμογόνο φυσικό στοιχείο και με την έννοια αυτή αναφέρεται στη φιλοσοφία του Ηράκλειτου, επειδή έχει μεγάλη μεταμορφωτική δύναμη θεωρήθηκε ότι αποτελούσε αποκλειστικό κτήμα των θεών, στοιχείο της θεικής ουσίας ένα από τα μυστικά της δυναμής τους. Η κατοχή της φωτιάς λοιπόν καθιστά τον άνθρωπο συγγενή του θείου. Βέβαια η συγγένεια δεν είναι κυριολεκτική (κοινή καταγωγή), αλλά πρόκειται για πνευματική ή πολιτιστική συγγένεια θα λέγαμε.

Η φωτιά, επομένως, αποτελεί το θείο μερίδιο γιατί :

- την κατείχαν τότε μόνο οι θεοί
- οι άνθρωποι την απέκτησαν με τη θεική παρέμβαση του Προμηθέα

επέτρεψε στον άνθρωπο να αναπτύξει πολιτισμό και να αναγνωρίσει την ύπαρξη θεών, αφού αυτή ήταν η πρώτη άμεση συνέπεια της φωτιάς.

B2. Απέναντι σ' ένα περιβάλλον εχθρικό και επικίνδυνο ο άνθρωπος βρίσκεται άοπλος και εκτεθειμένος σε κινδύνους. Τα στάδια του ανθρώπινου πολιτισμού κλιμακώνονται ως εξής σύμφωνα με τον πρωταγόρειο μύθο:

α. Στην αρχή οι άνθρωποι βρέθηκαν γυμνοί και άοπλοι μέσα σε μια εχθρική φύση, που αδιάλειπτα τους απειλούσε και τους έφθειρε· οι καιρικές συνθήκες, οι επιθέσεις των ζώων, οι μεταξύ τους αλληλοεξοντώσεις τους κατέστρεφαν και τους αφάνιζαν,

β. Ακολουθεί ένα στάδιο, κατά το οποίο οι άνθρωποι με την ανακάλυψη της φωτιάς και την αφύπνιση των νοητικών τους δυνάμεων (της έμφυτης νοημοσύνης τους) προσπαθούν να προφυλαχτούν από τους γύρω τους εχθρούς και να επιβιώσουν (:κατασκευάζουν τα πρώτα στοιχειώδη όπλα, τα πρώτα στοιχειώδη καταλύματα χους κ.λπ.).

γ. Στο τρίτο στάδιο οι άνθρωποι εμφανίζονται να ιδρύουν πόλεις, να θεσπίζουν κανόνες συμβίωσης, να σέβονται ο ένας τον άλλον και γενικότερα ν' αρχίζουν να ζουν σε μια πολιτισμένη κοινωνία.

Κατ' άλλην εκδοχή, διακρίνουμε τρεις φάσεις στην εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού:

Η φάση του Επιμηθέα: βιολογικός σχηματισμός του ανθρώπου. Ο άνθρωπος παρουσιάζει ατέλειες σε σύγκριση με τα άλλα ζώα «γυμνός, άστρωτος, άνυπόδητος και άοπλος».

Η φάση του Προμηθέα: Γέννηση τεχνών, δημιουργία προϋποθέσεων για τον τεχνικό πολιτισμό και την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου, σχηματισμός πρώτων κοινωνιών, διαμόρφωση πρώτων θεσμών, ανακάλυψη έναρθρου λόγου· ο άνθρωπος δαμάζει τη φύση και επιβιώνει ως άτομο. Χρησιμοποιώντας την έμφυτη νοημοσύνη τους εξασφάλισαν τροφή, στέγη και ενδυμασία, έμαθαν να μιλούν, ενώ προηγουμένως έφτιαξαν βωμούς και αγάλματα θεών.

Ο Ν. Μ. Σκουτερόπουλος επισημαίνει ότι η θρησκεία λογίζεται ως ανθρωπολογικό δεδομένο, συμπεριλαμβάνεται στα επιτεύγματα του ανθρώπου, και ότι «όλα αυτά τα κατορθώματα του ανθρώπου εντάσσονται σε ένα καθαυτό προ-ηθικό στάδιο της πολιτισμικής ανέλιξης».

Η φάση του σχηματισμού πόλεων: κύριο και κορυφαίο στοιχείο του πολιτισμού η αποδοχή κοινών ηθικών αξιών, η επιβολή του σεβασμού και της δικαιοσύνης, ο περιορισμός των κοινωνικών ανταγωνισμών, η εξάλειψη του κινδύνου αλληλοεξόντωσης. Νόμος-πολιτεία-κοινωνία καθολικός άνθρωπος. Κοινωνιολογικό επίπεδο, σχετικισμός.

Κατά το μύθο του Πρωταγόρα:

α. Πρώτο στάδιο της εξέλιξης του, που επιτυγχάνεται χάρι στην προσφορά του Προμηθέα, είναι η κατάκτηση της φωτιάς και των τεχνικών δεξιοτήτων.

β. Χάρι σ' αυτά τα δύο θεία δώρα ο άνθρωπος κατάφερε να αμυνθεί έστω και στοιχειωδώς απέναντι στα πολύ καλύτερα απ' αυτόν εξοπλισμένα θηρία, να αναπτύξει την πίστη του στους θεούς, τη θρησκεία, την εκδήλωση του θρησκευτικού του συναισθήματος στους ιερούς τόπους λατρείας,

γ. Για να καλύψουν τις ανάγκες της μεταξύ τους επικοινωνίας οι άνθρωποι στη συνέχεια δημιούργησαν τη γλώσσα.

δ. Με την κατασκευή κατοικιών και την ανάπτυξη των τεχνών και της γεωργίας προχώρησαν στις πρώτες απόπειρες δημιουργίας οργανωμένων οικισμών, οι οποίες όμως απέτυχαν γιατί έλειπε από το ανθρώπινο γένος η πολιτική σοφία, δηλαδή οι γνώσεις εκείνες που θα επέτρεπαν στον άνθρωπο να οργανώσει αποτελεσματικότερα την κοινωνία του.

ε. Με την παροχή εκ μέρους του Δία αυτής της πολιτικής σοφίας, η οποία σύμφωνα με τον Πρωταγόρα συγκεκριμενοποιείται στην «αιδώ» και τη «δίκη», ο άνθρωπος κατόρθωσε να οργανώσει τις κοινωνίες του και να αναπτύξει τον πολιτισμό του.

Οι άνθρωποι αρχικά ζούσαν μεμονωμένοι και κατοικούσαν σκορπισμένοι εδώ και κει, πράγμα που καθιστούσε αδύνατη τη δημιουργία πόλεων. Αυτή η αδυναμία τους τούς άφηνε εκτεθειμένους στα άγρια θηρία. Την απειλή των θηρίων δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν επειδή :

- ως προς τη δύναμη και τις άλλες σωματικές ικανότητες υστερούσαν από τα θηρία
- είχαν βέβαια εργαλεία για την εξασφάλιση της τροφής όχι όμως και όπλα κατάλληλα για την προστασία από τα θηρία.

Ο Πρωταγόρας αποδίδει αυτή την ανεπάρκεια στο ότι οι άνθρωποι δεν είχαν ακόμη αναπτύξει την πολιτική τέχνη, την κατάλληλη πολιτική και κοινωνική οργάνωση και επομένως την πολεμική τέχνη, για να αποκρούουν τις επιθέσεις των θηρίων ή να τα σκοτώνουν. Η πολεμική τέχνη παρουσιάζεται ως μέρος της πολιτικής, γιατί μόνο σε πολιτικά οργανωμένες κοινωνίες που προϋποθέτουν οργάνωση και συγκεκριμένη τακτική μπορεί να αναπτυχθεί.

Σύμφωνα με το μύθο ο λόγος που οδήγησε τους ανθρώπους στη κοινωνική συμβίωση ήταν η ανάγκη προστασίας από τα θηρία. Έτσι συναθροίζονται, χτίζουν σπίτια, δημιουργούν ευρύτερους οικισμούς όπου ζουν πολλοί μαζί για την άμυνά τους. Όμως προέκυπτε κάθε φορά ένα νέο πρόβλημα που οφειλόταν στην έλλειψη πολιτικής οργάνωσης - αδικούσαν ο ένας τον άλλο. Έτσι αυτή η κοινωνική συμβίωση δεν είχε διάρκεια και άρχιζαν και πάλι να σκορπίζονται και να σκοτώνονται από τα θηρία, να επανέρχονται στην προηγούμενη κατάσταση. Επειδή τη συμβίωση επέβαλλε μόνο ο κίνδυνος από τα θηρία, ήταν αδύνατο να εξασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή με αυτόματο τρόπο. Γίνεται φανερό ότι μόνη της η "έντεχνος σύν πυρί σοφία" ήταν απολύτως ανεπαρκής και "δώρο άδωρο" χωρίς την πολιτική τέχνη. Οι τεχνικές γνώσεις, η έντεχνος σοφία (που μαζί με τη φωτιά την έκλεψε και την έδωσε στους ανθρώπους ο Προμηθέας) ήταν επαρκής για να καλύψει τις βιοτικές ανάγκες των ανθρώπων, δεν ήταν αρκετή όμως για την αντιμετώπιση των θηρίων.

Την οργάνωση σε πόλεις επέβαλε η ανάγκη, ο φόβος των θηρίων· οι άνθρωποι δεν είναι πλασμένοι εκ φύσεως να ζουν οργανωμένοι σε πόλεις, επομένως είναι προϊόν συμφωνίας και αποτελεί βιασμό της ανθρώπινης φύσης (σοφιστική άποψη). Η συγκρότηση κοινωνιών αναφέρεται μετά τη γένεση της θρησκείας και της γλώσσας, πολιτισμικά στοιχεία που προϋποθέτουν την κοινωνική συμβίωση όχι με χρονολογικό κριτήριο αλλά για να αναπτυχθεί αμέσως μετά η θεωρία για την πολιτική αρετή.

Επειδή οι άνθρωποι αφανίζονταν είτε μεταξύ τους, είτε από τα θηρία, ο Δίας άρχισε να ανησυχεί μήπως το ανθρώπινο γένος αφανιστεί ολότελα. Γι' αυτό ως υπέρτατος ρυθμιστής των πάντων αποφασίζει να σώσει τους ανθρώπους επεμβαίνοντας δυναμικά και στελνοντάς τους την αιδώ και τη δίκη, τα μέσα για την εξασφάλιση της τάξης στο σύνολο και των ομαλών σχέσεων ανάμεσα στα άτομα, ώστε να γίνει δυνατή η συγκρότηση κοινωνιών και η ανάπτυξη του πολιτισμού. Χωρίς το σεβασμό και τη δικαιοσύνη ο άνθρωπος θα ήταν αδύνατο να ξεφύγει από τα δεσμά των ενστίκτων του και ασφαλώς θα ήταν αδιανόητη κάθε δυνατότητα δημιουργίας και προαγωγής του πολιτισμού. Επομένως η συγείσφορά του Δία στο πολιτισμό ήταν σημαντικότερη και αξιοποίησε τη προσφορά του Προμηθέα. Αυτά τα δύο συναισθήματα κρίνονται απαραίτητα για κάθε πολίτη και συνιστούν μέρος της πολιτικής αρετής. Κρατούν δεμένους ψυχικά τους ανθρώπους, ώστε να μη συγκρούονται και έτσι αποφεύγεται και προλαμβάνεται η αδικία με αποτέλεσμα να διασφαλίζεται η συνοχή του συνόλου, να διατηρείται η ισορροπία και να επικρατεί ευταξία στην οργανωμένη κοινωνία. Αποτελούν τη βάση της κοινωνικής συμβίωσης και την προϋπόθεση ανάπτυξης του πολιτισμού. Επιπλέον, γίνεται η πρώτη αναφορά στον καταμερισμό εργασίας και έμμεσα στη σημασία που αποδίδεται σ' αυτόν για την εξέλιξη του πολιτισμού « Πότερον ως αί τέχνηαι γενέμηνται, ούτω και ταύτας νείμω; Νενέμηνται δέ ὧδε· εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, και οἱ ἄλλοι δημιουργοί» Ο καταμερισμός είναι απολύτως απαραίτητος καθώς εξυπηρετούνται καλύτερα οι πολίτες μέσω της εξειδίκευσης και επιτυγχάνεται η πρόοδος και η ευημερία της κοινωνίας. Η πολιτική δεν περιλαμβάνεται σ' αυτό το καταμερισμό, γιατί τότε θα διαλυόταν η κοινωνία.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό πως ότι συνθέτει και στηρίζει τον πολιτισμό στηρίζεται στα δύο αυτά θεϊκά δώρα. Γι' αυτό και για να επισημανθεί η σημασία τους, ο μύθος καταλήγει στη παρομοίωση της νόσου της πόλεως και στην αναγκαιότητα εξόντωσης όσων δεν έχουν ηθική συστολή και αίσθημα δικαίου.

B3. Επισείεται η θανατική ποινή σ' εκείνον που δεν είναι σε θέση να έχει μερίδιο στην αιδώ και τη δίκη και που δεν μπορεί να ενταχθεί στο κοινωνικό σύστημα. Υπογραμμίζεται η αυστηρότητα του νόμου, καθώς τονίζεται ότι θα επιβάλλεται από τον ίδιο το Δία και με τη παρομοίωση της νόσου δίνεται έμφαση.

Επειδή οι δύο αυτές αρετές δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής φύσης των ανθρώπων ο Δίας δεν μπορούσε να εξασφαλίσει τη καθολικότητα τους, γι' αυτό και η τιμωρία θεωρείται αναγκαία. Όσοι δεν έχουν συνείδηση των αξιών της αιδούς και της δίκης αποτελούν νοσηρά στοιχεία της πόλης που έχει δικαίωμα να τους τιμωρήσει, αφού πρώτα θα έχει χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα για να τους αλλάξει. Σήμερα θα θεωρούσαμε τη θανάτωση σκληρό και απάνθρωπο μέτρο. Είναι λοιπόν απόλυτη η θέση του Δία και με αυτή τη σκληρή εντολή τελειώνει ο μύθος.

Αν αφαιρεθεί το περίβλημα του μύθου το νόημα είναι πως ο νόμος αυτός ήταν έργο του χρόνου, της πικρής πείρας και της ανάγκης. Σύμφωνα λοιπόν με τη θέση του σοφιστή η πολιτική αρετή δεν ήταν έμφυτη, όμως η ανθρώπινη φύση έχει μέσα της τις καταβολές για να εξελιχθεί ηθικά (αισιοδοξία-χαρακτηριστικό του Διαφωτισμού). Υπάρχουν «δυνάμεις» στον άνθρωπο, αποτελούν πρότυπα στα οποία μπορεί κανείς να φτάσει με τον αγώνα και τη λογική. Η αιδώς και η δίκη συναποτελούν την απαραίτητη ηθική υποδομή για την απόκτηση της πολιτικής τέχνης. Σ' αυτό ακριβώς είναι αναγκαία η διδασκαλία.

Υπάρχουν ωστόσο κάποιοι που δεν έχουν μερίδιο στην αρετή. Αυτούς με τη διδασκαλία και την τιμωρία πρέπει να τους οδηγούμε στην αρετή βελτιώνοντάς τους· αν δεν προσαρμόζονται πρέπει να εκδιώκονται από την πόλη ή να θανατώνονται.

Επανερχεται ο Πρωταγόρας στη θανάτωση όσων δεν συμμετέχουν στην αρετή και στην παρομοίωσή της με νόσο της πόλεως σύμφωνα με το μύθο του Δία. Όμως εδώ προστίθενται στο θάνατο και άλλες ποινές βαρύτατες. Ο θάνατος ήταν βέβαια η εσχάτη των ποινών όπως και σήμερα, όμως και η εξορία για τον αρχαίο πολίτη πέρα από την ατίμωση ήταν μια μορφή θανάτου, αφού η ζωή του πολίτη μπορεί να νοηθεί μόνο μέσα στο πλαίσιο της πόλης.

Αλλά και η δήμευση της περιουσίας ή η κατεδάφιση του σπιτιού που θα ανάγκαζαν τον πολίτη να περιφέρεται ανέστιος και πένης ήταν όχι μόνο οδυνηρές οικονομικά ποινές αλλά και ταπεινωτικές. Ισώς με το "οϊκων ανατροπαί" να εννοείται το ξεθεμελίωμα, το ξεκληρίσμα της γενιάς που έρχεται ύστερα από μια βαριά τιμωρία, κυρίως από την εξορία της οικογένειας.

B4.

α. → Σωστό, **β.** → Λάθος, **γ.** → Λάθος, **δ.** → Σωστό, **ε.** → Λάθος

B5.

Λοχαγός : άγοντα
ἀγαλλίασις : ἀγάλματα
θρέψις : τροφήν
βαθμῖς : βωμούς
ἄφιξις : ἰκανή
ὄχυρός : ἔχοντες, μετεχόντων
διάδημα : ὑποδέσεις
νεογγός : γένει, γένοιτο
ὀλέθριος : ἀπώλλυντο
δεισιδαίμων : δείσας, ἐνδεής

Γ1.

Τέτοιου είδους λοιπόν υπήρξαν τα ναυτικά των Ελλήνων και τα παλαιά και αυτά που έγιναν αργότερα. Σημαντική δύναμη απέκτησαν, αυτοί που έδωσαν (έστρεψαν) την προσοχή τους/αφοσιώθηκαν σ' αυτά, όχι μόνον με τη αύξηση των εισοδημάτων τους, αλλά και με την κυριαρχία τους στους άλλους. Διότι, πλέοντες/κάνοντας επιθέσεις

υποδούλωσαν τα νησιά, ιδίως όσοι δεν είχαν χώρα επαρκή. Στη ξηρά, όμως, κανείς πόλεμος δεν έγινε, από τον οποίον και δύναμη να συμβεί σ'αυτούς. Αλλά όλοι όσοι και έγιναν ήταν πόλεμοι μεταξύ ομόρων, ενώ εκστρατείες δεν έκαναν οι Έλληνες σε ξένες και μακρυνές χώρες για την κατάκτηση άλλων. Διότι ούτε με τις μεγαλύτερες πόλεις τάσσονταν ως υπήκοοι, ούτε πάλι έκαναν κοινές εκστρατείες ως ίσοι.

Γ2.

ἦν	: ἔσται
ἐλάχιστην	: ἐλάχιστοι(ν)
προσσχόντες	: πρόσσχωμεν
ἐπιπλέοντες	: ἐπιπλείτε
κατεστρέφοντο	: κατεστράφθω
μάλιστα	: μάλα
διαρκῆ	: ὧ διαρκές
ἐκδήμους	: ταῖς ἐκδήμοις
οὐδεῖς	: οὐδεμιᾶς
ἐξῆσαν	: ἐξελθεῖν

Γ3α.

τὰ ναυτικά	: Ὑποκείμενο στο σύνδετικό ῥήμα ἦν, ἀπικτῆ σύνταξη
αὐτοῖς	: ἀντικείμενο στη μετοχή προσσχόντες
ἄλλων	: ονοματικός ετερόπρωτος προσδιορισμός ως γενική ἀντικειμενική στο ἀρχῆ
ἐπὶ καταστροφῇ	: ἐμπρόθετος προσδιορισμός τελικοῦ αἰτίου-σκοποῦ στο ἐξῆσαν
υπήκοοι	: ἐπιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου στο ξυνειστήκεσαν.

Γ3β.

Ἄπαντες γινώσκουσι ὅτι ἰσχύει δὲ περιεποιήσαντο ὅμως οὐκ ἐλάχιστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς. **εἰδική πρόταση**
Ἄπαντες γινώσκουσι ἰσχύει δὲ περιποιήσασθαι ὅμως οὐκ ἐλάχιστην τοὺς προσσχόντας αὐτοῖς. **εἰδικό ἀπαρέμφατο**
Ἄπαντες γινώσκουσι ἰσχύει δὲ περιποιησαμένους ὅμως οὐκ ἐλάχιστην τοὺς προσσχόντας αὐτοῖς. **κατηγορηματικὴ μετοχή**

Επιμέλεια ἀπαντήσεων:

Μπέκου Νατάσα

Σκυριανού Μαίρη

Φιλόλογοι

Φροντιστήριο Μ.Ε «ΕΠΙΛΟΓΗ» - Καλαμάτα

<http://www.epil.gr>